

X (СИ) Е X: ТАВТОЛОГИИТЕ В СВЕТЛИНАТА НА КОРПУСНИТЕ ДАННИ¹

Виктория А. Лазарева*, Елена Ю. Иванова**

****Университет в Салерно,***

*****Санктпетербургски държавен университет***

TAUTOLOGIES X (SI) E X: A CORPUS-BASED INVESTIGATION

Viktoria A. Lazareva*, Elena Yu. Ivanova**

****University of Salerno, **Saint Petersburg State University***

The article deals with the Bulgarian tautologies *X si e X* and *X e X*, investigated on the basis of the „Bulgaria National Corpus“. The main purpose of this paper is: a) to examine the lexical features of binominative tautologies (semantic classes, frequency); b) to determine the role of the clitic *si* in the tautological pattern *X si copula X*; c) to outline the main differences between the two tautological patterns. Equative tautologies are necessarily true statements that encode the value of evidence. We affirm that in the pattern *X si e X* it is the modal particle *si* to assume the role of evidential marker. Analysis has shown that the pattern *X si e X* is subjected to some structural restrictions and lexical preferences, while the pattern *X e X* is not. We suggest that the construction *X si e X*, in contrast to *X e X*, represents a formal idiom.

Key words: *corpus investigation, tautologies, semantics, clitics*

1. Въведение

Обект на нашето изследване са тавтологичните конструкции *X si e X* и *X e X*. Като цяло биноминативните тавтологии са изследвани сравнително добре в различни езици (Тулина 1970; Николина 1984; Вежбицка 1987; Фразер 1988, Фъргал 1992; Окамото 1993; Иевлева 2002; Майбауер 2008 и др.), но и последните статии на тази тема (Ви-

¹ Изследването е осъществено с финансовата подкрепа на Руския хуманитарен научен фонд (Проект 17-04-00444а).

Благодарим на д-р Надя Делева и Даниел Желев за консултациите относно редица примери и за помощта в подготовката на българския текст на доклада.

линбахова, Копотев 2017) показват, че въпросите все още са повече от отговорите.

Върху материал от българския език тавтологията $X (si) e X$ е изучавана основно в аспекта на възможностите на нейното лексикално запълване и семантично тълкуване (напр. Ничева 1982; Леонидова 1978), както и в съотнесеността на българските конструкции с руските модели $X \text{ е } X$ и $X - \text{ это } X$ (Лазарева 2012).

И в българската лингвистична традиция, и в славистиката е прието биноминативните тавтологии да се разглеждат в реда на фразеологизираните конструкции, наричани също „синтактични фразеологизми“, „фразеосхеми“, „фразеомодели“ (Янко-Триницкая 1967; Ничева 1982; Величко 1996; Ксенофонтова 2005 и др.), които се построяват по зададен модел и допускат относително свободно лексикално запълване. За разлика от лексикалните фразеологизми фразеосхемите са идиоматични на структурно ниво.

Първата задача на нашето изследване е да се определи с какво може да бъде запълнена променливата X във формулата $X \text{ copula } X$. Втората задача е да се установи ролята на частицата si , която редовно участва в тази конструкция, и да се открият разликите на формулата със si и без si .

Традиционно се разграничават три подхода при интерпретиране на тавтологиите, в които по различен начин се разпределя ролята на прагматическите и на семантичните фактори: „радикално прагматически“ (Левинсон 1983; Вард, Хиршберг 1991), „радикално семантически“ (Вежбицка 1987) подходи, а също интегриращ подход, отчитащ прагматическите и семантичните фактори в тяхното взаимодействие (Фразер 1988; Фъргал 1992; Мики 1996 и др.). Така или иначе основните тълкувания на тавтологиите се изграждат чрез асоциативната семантика на опорното съществително (Падучева 2004 (1985): 42), на неговите конотации (Апресян 1995: 165 – 167).

Значението на тавтологичната конструкция като цяло, приписвано от Е. В. Падучева, е „очакване, очевидност на наличието у X на някакво свойство, произтичащо от неговата принадлежност към категорията X (или просто свойство на категорията)“ (Падучева 2004: 107). Свойството на X , което говорещият актуализира, се определя във всеки конкретен случай. Това свойство може да бъде експлицирано в контекста, напр.: **Войникът си е войник, той изпълнява заповеди**. Но най-често то остава неизразено, имплицирано: **Шокът си бе шок, независимо приятен или не**, и се подразбира, че всеки реципиент е способен да го изведе сам благодарение на това, че признаците на X (второто

име в тавтологията) се съдържат в знанието на реципиента във вида на т.нар. „мислено досие“ (Булигина, Шмелев 1997: 505), от което във всеки конкретен случай извличаме един или друг признак от известната ни комбинация от признаци, характерни за Х.

Материалът, който се подлага на анализ в тази статия, представлява пълна извадка от Българския национален корпус (<http://dcl.bas.bg/-bulnc/>): 4955 употреби на модела *X си copula X* и 865 употреби на модела *X copula X*.² Тези цифри включват и контексти дублети. За извадката са взети форми с всички времена на копулата, но за краткост ще обозначаваме тази формула във вида *X си е Х* (със сегашното време на *съм*).

2. *X си е Х*

Първият вариант на модела включва модално-удостоверяващата частица *си*. Частицата *си* в българския език има редица функции, всъщност добре изучени от езиковедската българистика (вж. за повече подробности Петрова 2008). В тавтологиите се реализират главно две от тях: значението „присъщност“, „неизменност на признака“ (*Тя си е мълчалива, Тя винаги така си се облича*) и значението на индикативност („както е известно, Р е истинно“); в този случай оценката не е субективно мнение на говорещия, а нещо очевидно, което не се подлага на съмнение, напр. *Това си е кражба на държавно имущество* (Петрова 2008: 118 – 140; Иванова, Петрова 2017: 94 – 95).

Както ще покажем по-долу, именно частицата *си* привнася в тълкуването на тавтологията значение на несъмненост, неоспоримост на съждението.

Каква лексика е за предпочитане за заместване на променливата Х в тази формула?

Резултатите от статистическия анализ са представени по-долу в Таблица 1, където са показани първите позиции на най-честотните

² Извадката е извършена и любезно ни е предоставена от д-р Ивелина Стоянова, сътрудник на Секцията по компютърна лингвистика към Института за български език, за което сърдечно ѝ благодарим.

Тук ще посочим веднага, че извадката е ограничена със случаите на стандартното членуване ($X_{def}(si) e X_{\emptyset}$). Понеже това съответства както на значението на тавтологията (вж. по-нататък), така и на общоезиковите правила на членуването, в статията даваме формулата без членна форма.

лексеми по броя на употребите им. Общият брой на лексемите, включени във формулата $X \text{ си е } X$, е 1167.

Таблица 1

факт	332	жена	42
бизнес	165	сторено	41
минало	147	убийство	39
работа	136	дълг	37
закон	124	любов	35
истина	105	право	33
сделка	100	победа	29
заповед	89	приятелство	27
война	86	служба	27
обещание	63	дума	26
смърт	50	престъпление	25
живот	49	традиция	24
шега	42	сигурно	24

Най-честа е лексемата *факт* (332 употреби) и близката ѝ лексема *истина* (105 употреби). Благодарение на своето значение те са семантично най-хармонични за общото значение на тавтологията „потвърждаване на очевидност и неоспоримост на обсъжданите събития“.

Обаче повечето лексеми от тази най-горна част на извадката са имената, които участват в **тавтологиите за устройство на света и обществото**. Тази семантична разновидност на модалните тавтологии, или „тавтологии на задължителност“ (*tautologies of obligation*), според Вежбицка се формира на базата на лексика, в чиято семантика е налице модалният компонент „трябва, следва“ (*закон* – той трябва да се спазва; *обещание* – на него следва да се държи, и под.) (Вежбицка 1987: 107). Това показва и списъкът от таблицата: повечето лексеми от групата на най-честотните съдържат модалния компонент за необходимост, предписание: *закон, заповед, дълг, обещание, право, дума, традиция*. Към тези лексеми по семантика са близки имената за действие, които предполагат взаимни задължения или регулират социалните и деловите отношения: *бизнес, служба, сделка, работа*. Например: ***Сделката си е сделка, колкото и да е трудно да се спазват условията; Не, не, така няма да стане, обещанието си е обещание!***

В контекста тази семантика на предписание често варира от оправдателна семантика до примиряване с негативни явления от действителността. Оправдателната семантика се реализира чрез импликациите

„не решавам аз“, „от мен не зависи“, „нищо не може да се направи“: **Работата си е работа** – казваше той, – длъжен съм да бъда строг с вас.

Със значението **примиряване с действителността** (Николина 1984: 45) е свързано проникването във формулата на такива честотни лексеми, като *смърт, война, живот*. Например: *Ех, то се знае, войната си е война и в тази война всички загубват по нещо; Смъртта си беше смърт и в нея приятел и враг се изравняваха*. Семантично близки до тях са и лексемите *минало, сторено*, които, влизайки във формулата, изразяват неизбежност и неотменимост на извършеното: *Но да не го коментираме – миналото си е минало*. Тази семантика според А. Вежбицка се определя като „трезво/реалистично отношение“ (*a 'sober' attitude*) към събитията в живота (Вежбицка 1987: 105), срв. и други термини от англоезичната литература: *acceptance/resignation* ‘търпимост/приемане’ (Родес 2009: 3), *tolerance, fatalistic tautologies* ‘търпимост, фаталистични тавтологии’ (Фъргал 1992: 228 – 229, 234).

Дотук бяха разглеждани само примери с абстрактни имена, които са по-обичайни в тази модална разновидност. Измежду конкретните имена във формулата *X си е X* най-често се използват лични имена (наименования на функционални класове: роднински връзки *Бащата си е баща*, социални отношения *Шефът си е шеф*, професионални признаци *Политикът си е политик*, оценъчни имена – *Глупакът си е глупак* и др.). Например: **Шефът си е шеф** и *каквото каже, това трябва да стане; Приятелят си е приятел*. Признакът, който говорещият актуализира в дадения случай, невинаги се определя извън по-широкия контекст. На пръв поглед с колкото по-специфичен признак е означено лицето, толкова по-еднозначно можем да определим имплицатурата, т.е. актуализираното свойство на категорията X. Но материалът показва, че дори и оценъчните наименования (напр. *мръсник, говедо, мутра*) могат да бъдат включени във формулата с най-различни импликации. Същото е и с названията на професии: *Лекарят си е лекар* – без по-широк контекст не е ясно дали става дума за това, че оценяваният човек спазва задълженията на професията, или че някой трябва да отиде на лекар, защото само човек от професията може да му даде квалифициран съвет.

Названията на неодушевените предмети и част от одушевените обаче се употребяват най-често в следния семантичен вариант.

Тавтологии за запазване на категориалните признаци. Частичката *си* тук реализира значение „присъщност“, „неизменност на свойството“: **Фалшификатът си е фалшификат**. *От него нищо не става; Макар и свински, грипът си е грип; Но – благородна или не – глупостта си е глупост...*

Допълнително може да бъде изразена различна ценностна значимост на тези свойства на X:

1) Висока значимост или запазване на значимостта на обекта от категорията X.

По-обичайно е да се подчертава положителната значимост, както в примерите с *яденето* и *френското*, дадени по-долу, но възможно е това запазване на категориалните характеристики да води до нежелана ситуация, както при *мъгла*: *Не давам десерт и преди, и сега. Яденето си е ядене.Сладкото или шоколадчетата са си отделно от яденето; Одри Тоту... която ще замени Никол Кидман като лице на митичния парфюм Chanel 5. В края на краищата френското си е френско; Тук е минало цяло стадо. Разучавам следите, [...] и се старая да прочета в следите повече, отколкото е записано. Само че мъглата си е мъгла, може стадото да е само на сто крачки пред мен, като не го виждам, съм напълно безпомощен.*

2) Неутрална/усредняваща оценка, по-обичайна е в контекста на възражение, срв.: *Аз не бих дала на детето си домашно яйце, не че в купешките има 100% гаранция. – Защо? Яйцето си е яйце. За мляко разбирам, но за яйцето защо?*

В много случаи този подтип тавтологии (за запазване на категориалните признаци) е включен в контекст на отстъпка (14,632% от всички употреби). Тази връзка на биноминативните тавтологии с изразяване на отстъпително значение е отбелязана от много езиковеди, включително български (Ничева 1982: 40; Леонидова 1978: 223, 227 – 228), срв. и термина „уступительно-противительная фразеосхема“ на Д. Н. Шмелев (Шмелев 1960). Интерпретацията на тавтологията варира в зависимост от структурната организация на контекста:

а) При симетричната организация, т.е. при две тавтологии, организирани по принципа на структурния паралелизъм (*X си е X, а/ама Y си е Y*), се подчертава идеята, че посочените ситуации или обекти не трябва да се смесват или че едното не пречи на другото. Върху материал от неславянски езици такива тавтологии се описват като сочещи дискретността на индивида или категорията (*discreteness of an individual or category*) (Окамото 1991; Родес 2009: 14). Например: *...сега Елиът искаше програма, способна да прави разлика между сходните изображения на горили и шимпанзета. Сиймънс не може да съдържи въпроса си. – Защо? Та това е толкова очевидно. Горилата си е горила, а шимпанзето – шимпанзе.* Това значение може да изразява и конструкция без *си*: *Звярът е звяр, а свинята е свиня, сиреч гадина... създание божие...*

Имаме наблюдения, че в повечето случаи обаче втората част се представя като по-значима от гледна точка на говорещия (Булигина, Шмелев 1997: 314), срв.: *Почти половината имаха кремове срещу изгаряне и щедро си разменяха мазилата, така че не се предвиждаха вечерните главоболия с почервенели от слънцето гърбове и рамене. Налагаше ми се да карам момичетата да отидат на сянка – **кремът си е крем, а редът си е ред...**; Моля ви да не се смуцавате от онова, което се е случило между вашата дъщеря, и мене, господин Хаджиспасов. Ако с нещо мога да ви бъда полезен, аз ще го направя независимо от... останалото. „Харесвам такива хора!“ – каза си Стамат. – **Любовта си е любов, търговията си е търговия...**; Хайде да прекратим този разговор игра. Неприятен ми е. **Науката си е наука**, дори и умозрителната, **а животът си е живот**. Не обичам феите и „звездните момичета“, които живеят в измислени светове. Нека просто да се обичаме. И без никакви небивалици.*

б) При различна структурна организация на втората част (*X си е X, но/ама...*) говорещият по принцип споделя ценностната ориентация (на събеседника или общоприетата оценка), но в конкретната ситуация оценява X като нерелевантен: ***Бизнесът си е бизнес**, но когато са застрашени спокойствието и сънят на околните, все някой трябва да се намеси; – Трябваше да почнем с мастиката, – избъбри докторът, – **аперитивът си е аперитив**, ама да се степенува!*

Що се отнася до граматичното вариране, то за модела *X си е X* има съществени ограничения в набора от времена: почти пълна забрана за бъдещи времена и повечето минали, освен имперфект, който се използва „ретроспективно“: *Не беше богат човек и за него **шиллингът си беше шиллинг***. Тези статистични данни са обобщени в Таблица 2.

Таблица 2

X си е X	4706
X си беше/бе X	243
X си бил X	4
X щеше да си бъде X	1
X ще си е X	1

3. X е X (в съпоставка с X си е X)

Във формулата *X е X* (865 употреби, 279 лексеми) лексиката, определяща правилата за поведение, е неактивна, тъй като във формулата липсва модалност за предписание. Ако сравним честотата на едни

и същи думи със значение „предписание“ във формулата *X си е X* и в тази без *си*, разликата става очебийна. В Таблица 3 са дадени най-честотните лексеми със значение *предписание* и *взаимни задължения*, които обсъждахме във формулата със *си*. Цифрите към тях показват колко употреби на тази лексема се срещат във формулата със *си* и без *си* – в последния случай това е незначително или нулево количество.

Таблица 3

	X си е X (общо 4955)	X е X (общо 865)
	Брой употреби	Брой употреби
<i>бизнес</i>	165	4
<i>закон</i>	124	6
<i>работа</i>	136	0

В Таблица 4 са дадени първите от най-честотните лексеми в модела без *си*:

Таблица 4

сторено	83	истина	9
човек	48	свобода	9
минало	41	черно	9
станало	32	добро	8
факт	29	цар	8
живот	17	война	7
казано	13	нощ	7
любов	13	син	7
мъж	12	вода	6
писано	11	време	6
бяло	10	жена	6
ден	10	закон	6

Анализът на семантиката на тавтологията *X е X* показва, че това са предимно **изречения за най-типичния представител на класа X**. *X е X* имплицира семантичен компонент „истински X“, т.е. ‘трябва да възприемаме X като X и нищо друго’ както в положителен, така и в отрицателен смисъл. Напр.: *Двойните аришни са недопустими, лошото е лошо, доброто е добро, крадецът е крадец, агресорът е агресор, глупакът – глупак, селският шмекер – селски шмекер, келепирджията – келепирджия и т.н.*

За да разберем същността на варианта без *си*, трябва да разгледаме и други освен лексикалните и семантичните разлики на двете формули.

Докато моделът *X си е X* има, както беше показано по-горе, ограничения при темпоралната парадигма, в модела без *си* копулата се реализира свободно в различни времена: *Което означава, че във включената в полупансиона ти вечеря картофената крем супа ще е истинска, шницелът ще е шницел, а шруделът – шрудел; Без смъртта животът няма да е живот; Ако мадамата не беше мадама, лемата нямаше да е лема.* От миналите времена и тук преобладава имперфектът, пак в неактуално значение, както и при другата формула; миналото несвършено време на копулата е характерно за описването на въображаемо или идеализирано минало: *Това бе по времето, когато джазът бе джаз, а не просто много шум.* Такива конструкции се доближават до отбелязаната от Родес разновидност на тавтологиите за идеалния представител на категорията (*ideal tautologies*) (Родес 2009: 14), т.е. до голяма степен са субективно обусловени, тъй като всеки има своя представа за идеал.

Вариантът *X си е X* допуска преди всичко утвърдителен контекст: от 4955 примера са зафиксирани само единични случаи на обратното. Напълно липсват отрицателни изречения, малко са въпросителни изказвания и други неутвърдителни изречения. Този модел трудно встъпва в отношения на логическа обусловеност с фрагментите на най-близкия контекст. Иначе казано, за конструкцията *X си е X* не е характерно в контекста да се съдържа логическо обяснение или мотивация, станали причина на дадено утвърждение, срв.: **Бащата си е баща, защото...*

В модела *X е X* отсъстват забрани за:

- използване на отрицание: *Войникът не е войник, ако не е въоръжен;*
- употреба във въпросителни изречения: *Кога вълкът не е вълк?;*
- допускане на мотивиращи контексти: *Англичанинът е англичанин затова, че мисли за по-други работи, отколкото къде какво има да дава; Робът е роб, защото обича своето робство; Човекът е човек, защото има потребност от изкуството, не само от компютъра и от цифрите;*
- въвеждане на ограничаващи или съпътстващи условия: *Детето е дете за много кратко: три-четири петилетки има-няма, и бившето момче е вече татко, а бившето момиче – вече мама.* Ср. с модела *X си е X*, където наличието на частицата *си*, предполагаща значение за неоспорима неизменност, прави излишно

(стигащо до забрана) включването на обстоятелства, които посочват ограничаващи условия, или широка област на съществуване на X , или на временен период на действието на утвърждение: *Детето си е дете, то живее в някакъв свой свят. Може ли насила да го изведем оттам? И защо?... Може би неговият свят е по-хубав от нашия!...*

Последната особеност определя и основни частотни изреченски модели, в които са включени тавтологиите X е X и които не са характерни за X си е X :

а) X е X , ако... : *...звукът е звук, ако има ухо, което да го чуе;*

б) X е X , докато/доколкото...: *Звездата е звезда, докато предизвиква емоции; Индивидът е индивид, доколкото носи в себе си различия, а също и доколкото държи на тях;*

в) X е X само (тогава), когато...: *Темата на техния разговор бе изкушението и от няколкото думи на Ларсен разбрах, че според него изкушението е изкушение само тогава, когато човек му се е поддал и паднал; Качеството е качество само когато удовлетворява желанията на клиента.*

Различна е и ролята на тези формули в речевото общуване. Формулата със *си* се използва основно в диалогичен контекст като реакция на свое или чуждо твърдение и често служи за „маркер на затваряне на темата“ (Вилинбахова 2016 с позоваване на Левинсон 1983 и Вежбицка 1991). Срв. също метапоказателите за изчерпаност на темата (*няма какво да говорим; и толкова*) при X си е X срещу тяхното отсъствие във втория модел: *За стрелеца няма какво да говорим – войникът си е войник; Врагът си е враг – и толкова*. Формулата без *си* се използва както в диалогичната, така и в монологичната реч, предпочитани контексти за нейната употреба не се открояват.

Изводи

Според Е. В. Падучева единственото значение, което може да бъде приписано на тавтологичната конструкция като цяло – това е „очакваност, очевидност на наличието у X на някакво свойство“ (Падучева 2004: 107). На това тълкуване съответства само българската конструкция X си е X . Именно частицата *си* в тази формула кодира значението за очевидност, за „неоспорима истина“, което е задължителна, най-важна съставляваща в тавтологичната формула.

Формулата без *си* (X е X) представлява свободна конструкция. Тя няма ограничения при включване на лексика, свободна е в граматичните си варианти и в положителния/отрицателния статут на про-

позицията. За *X е X* не е възможно да се определят типови семантико-синтаксични контексти. *X е X* представлява изречение с таксономична характеристика с тъждествени лексикални компоненти: „*X(def)* може да бъде причислен/продължава да бъде член на категорията *X* при определени условия“.

Анализът показва, че от двата варианта само формулата *X си е X* има фразеологизиран (устойчив – в структурен, лексикален и семантичен план) характер.

ЛИТЕРАТУРА

- Апресян 1995:** Апресян, Ю.Д. Коннотации как часть прагматики слова. [Apresyan, Yu. D. Konnotatsii kak chast' pragmatiki slova.] // Ю. Д. Апресян. *Избранные труды: В 2 т. Т. II: Интегральное описание языка и системная лексикография*. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1995, 156 – 178.
- Булигина, Шмелев 1997:** Булыгина, Т.В., Шмелев, А.Д. *Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики)*. [Bulygina, T.V., Shmelev, A.D. Yazykovaya kontseptualizatsiya mira (na materiale russoi grammatiki).] Москва: Школа «Языки русской культуры», 1997.
- Вард, Хиршберг 1991:** Ward, G.L., Hirschberg, J. A pragmatic analysis of tautological utterances. // *Journal of Pragmatics*, 1991, Vol. 15, 507 – 520.
- Вежбицка 1987:** Wierzbicka, A. Boys will be boys: 'radical semantics' vs. 'radical pragmatics'. // *Language*, 1987, Vol. 63, № 1, 95 – 114.
- Вежбицка 1991:** Wierzbicka, A. *Cross-cultural pragmatics: the semantics of human interaction*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1991.
- Величко 1996:** Величко, А.В. *Синтаксическая фразеология для русских и иностранцев*. [Velichko, A.V. Sintaksicheskaya frazeologiya dlya russkih i inostrantsev.] Москва: Филол. ф-т Моск. гос. ун-та, 1996.
- Вилинбахова 2016:** Вилинбахова, Е.Л. Сопоставительные тавтологии в русском языке. [Vilinbahova, E.L. Sopostavitel'nye tautologii v russkom yazyke.] // *Вопросы языкознания*. 2016, № 2, 61 – 74.
- Вилинбахова, Копотев 2017:** Вилинбахова, Е.Л., Копотев, М.В. «*X* есть *X*» значит «*X* это *X*»? Ищем ответ в синхронии и диахронии. [Vilinbahova, E.L., Kopotev, M.V. „*X est' X*“ znachit „*X eto X*“? Ishchem otvet v sinhronii i diahronii.] // *Вопросы языкознания*, 2017, № 3, 110 – 124.
- Иванова, Петрова 2017:** Иванова, Е.Ю., Петрова, Г.М. Болгарские возвратные клитики *се* и *си*: омонимия, полисемия, синтаксис.

- [Ivanova, E.Yu., Petrova, G.M. Bolgarskie vozvratnye klitiki *se* i *si*: omonimiya, polisemiya, sintaksis.] // *Вопросы языкознания*, 2017, № 1, 74 – 104.
- Иевлева 2002:** Иевлева, М.Х. *Базисные концепты ментального мира человека (на материале тавтологий типа Жизнь есть жизнь)*. [Ievleva, M.H. Bазisnye kontsepty mental'nogo mira cheloveka (na materiale tautologii Zhizn' est' zhizn').] Уфа: Башк. гос. ун-т, 2002.
- Ксенофонтова 2005:** Ксенофонтова, Л.В. Языковые свойства и текстообразующие потенции фразеомоделей с лексическим повтором в произведениях В. Маканина. [Ksenofontova, L.V. Yazykovye svoystva i tekstoobrazuyushchie potentsii frazeomodeley s leksicheskim povtorom v proizvedeniyah V. Makanina.] // *Rossica olomucensia*, 2005, XLIV, 769 – 776.
- Лазарева 2012:** Лазарева, В. А. Биноминативные тавтологии с именами собственными (на материале русского, болгарского и итальянского языков). [Lazareva, V. A. Binominativnye tautologii s imenami sobstvennymi (na materiale russkogo, bolgarskogo i ital'yanskogo yazykov).] // *40 години Шуменски университет 1971 – 2011*. Сборник научни трудове от Националната конференция с международно участие. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2012, 68 – 76.
- Левинсон 1983:** Levinson, S. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Леонидова 1978:** Леонидова, М. Фразеосхема как лингвистическая единица промежуточного синтаксико-фразеологического уровня (на материале русского и болгарского языков). [Leonidova, M. Frazeoshema как lingvisticheskaya edinita promezhutochnogo sintaktiko-frazeologicheskogo urovnya (na materiale russkogo i bolgarskogo yazykov).] // *Славянска филология*, 1978, т. 15 (Езикознание), 219 – 229.
- Майбауер 2008:** Meibauer, J. Tautology as presumptive meaning. // *Pragmatics and Cognition*, 2008, Vol. 16, 439 – 470.
- Мики 1996:** Miki, E. Evocation and tautologies // *Journal of Pragmatics*, 1996, № 25, 635 – 648.
- Николина 1984:** Николина, Н. А. Структурно-семантические особенности предложений типа «Жизнь есть жизнь». [Nikolina, N. A. Strukturno-semanticheskiye osobennosti predlozheniy tipa «Zhizn' est' zhizn'».] // *Предложение как многоаспектная единица языка*. Москва: МГПИ им. В.И. Ленина, 1984, 38 – 46.

- Ничева 1982:** Ничева, К. Фразеосхеми (фразеологизирани конструкции) в българския език. [Nicheva, K. Frazeoshemi (frazeologizirani konstruktsii) v balgarskiya ezik.] // *Език и литература*, 1982, кн. 5, 29 – 44.
- Окамото 1993:** Okamoto, S. Nominal repetitive constructions in Japanese: The tautology controversy revisited. // *Journal of Pragmatics*, 1993, № 20, 433 – 466.
- Падучева 2004 (1985):** Падучева, Е.В. *Высказывание и его соотнесенность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений)*. [Paducheva, E.V. Vyskazyvaniye i ego sootnesennost' s deystvitel'nost'yu (referentsial'nye aspekty semantiki mestoimeniy).] Москва: Едиториал УРСС, 2004 (1985).
- Падучева 2004:** Падучева, Е.В. *Динамические модели в семантике лексики*. [Paducheva, E.V. Dinamicheskie modeli v semantike leksiki.] Москва: Школа «Языки славянской культуры», 2004.
- Петрова 2008:** Петрова, Г. *Функции на клитиките се и си в съвременния български език*. [Petrova, G. Funktsii na klitikite se i si v savremenniya balgarski ezik.] Бургас: Димант, 2008.
- Родес 2009:** Rhodes, R. *A Cross-linguistic comparison of tautological constructions with special focus on English*. University of California, Berkeley, 16 December, 2009, <http://www.linguistics.berkeley.edu/~russellrhodes/pdfs/taut_qp.pdf> (1 July, 2017).
- Тулина 1970:** Тулина, Т.А. Типы предложений с тавтологией главных членов в русском языке [Tulina, T.A. Tipy predlozheniy s tautologiey glavnyh chlenov v russkom yazyke.] // *Исследования по современному русскому языку*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1970, 241 – 256.
- Фрейзър 1988:** Fraser, V. Motor oil is motor oil: An account of English nominal tautologies. // *Journal of Pragmatics*, 1988, № 12, 215 – 220.
- Фъргал 1992:** Farghal, M. Colloquial jordanian arabic tautologies. // *Journal of Pragmatics*, 1992, № 17, 223 – 240.
- Шмелев 1960:** Шмелев, Д.Н. О «связанных» синтаксических конструкциях в русском языке. [Shmelev, D.N. O «svyazannyh» sintaksicheskikh konstruktsiyah v russkom yazyke.] // *Вопросы языкознания*, 1960, № 5, 47 – 60.
- Янко-Триницкая 1967:** Янко-Триницкая, Н.А. Синтаксические фразеологизмы с лексическими повторами. [Yanko-Trinitskaya, N.A. Sintaksicheskie frazeologizmy s leksicheskimi povtorami.] // *Русский язык в школе*, 1967, № 2, 87 – 93.